

РІВНЕВА ТА ГАЛУЗЕВА СТРУКТУРИЗАЦІЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ЕКОНОМІСТІВ У СИСТЕМІ НЕПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

LEVEL AND DEVELOPMENT STRUCTURAL PROFESSIONAL PREPARATION FOR FUTURE ECONOMISTS IN THE SYSTEM OF CONTINUOUS EDUCATION OF UKRAINE

У статті проаналізовано рівневу та галузеву структуру професійної підготовки майбутніх економістів у системі неперервної освіти України. Констатовано, що рівнева (ступенева) структура професійної підготовки майбутніх економістів представлена освітніми ступенями «бакалавр» (перший) і «магістр» (другий) та освітньо-кваліфікаційними рівнями «молодший спеціаліст» і «спеціаліст». Вказано, що система неперервної освіти з професійної підготовки майбутніх економістів охоплює заклади вищої освіти (коледжі, технікуми, училища, університети, академії, інститути) різних форм власності та підпорядкування. Характеризовано правові аспекти підготовки фахівців з економіки, регламентовані нормативно-законодавчими актами, Концепцією розвитку економічної освіти в Україні та ін. Проаналізовано кількісні та якісні показники галузевої структуризації професійної підготовки майбутніх економістів у системі неперервної освіти України, яка представлена спеціальностями галузей знань 05 «Економіка та соціально-поведінкові науки», 07 «Управління та адміністрування», 28 «Публічне управління та адміністрування» та 29 «Міжнародні відносини». Відзначено, що найбільша кількість університетів, академій, інститутів, які здійснюють підготовку фахівців з економіки, зосереджена у м. Києві, Харківській, Дніпропетровській і Львівській областях. Методичним інструментарієм проведеного дослідження стали теоретичні методи (аналіз, порівняння, узагальнення) та методи математичної статистики.

Ключові слова: професійна підготовка майбутніх економістів, система неперервної освіти, рівнева структуризація, галузева

структуризація, Концепція розвитку економічної освіти, заклади вищої освіти.

The article analyzes the level and branch structuring of the training of future economists in the system of continuous education of Ukraine. It was stated that the level structure of the training of future economists is represented by the educational degrees "bachelor" (first) and "master" (second) and educational qualification levels "junior specialist" and "specialist". It is indicated that the system of continuing education for the training of future economists covers institutions of higher education (colleges, technical schools, colleges, universities, academies, institutes) of different forms of ownership and subordination. The legal aspects of training specialists in economics, regulated by normative-legislative acts, the Concept of development of economic education in Ukraine, etc. are described. The quantitative and qualitative indicators of the sectoral structuring of the training of future economists in the system of continuous education of Ukraine, represented by the specialties of knowledge branches 05 "Economics and Social-behavioral sciences", 07 "Management and administration", 28 "Public administration and administration" and 29 "International relations", are analyzed. It is noted that the largest number of universities, academies, institutes that train specialists in the economy are concentrated in Kyiv, Kharkiv, Dnipropetrovsk and Lviv regions. The methodical tools of the research were theoretical methods (analysis, comparison, generalization) and methods of mathematical statistics.

Key words: professional training of future economists, system of continuous education, level structuring, branch structuring, Concept of development of economic education, institutions of higher education.

УДК 378.018.8:33-051

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085-2019-13-1-15>

Кірдан О.П.,
ORCID: 0000-0003-2667-6589
канд. економ. наук, доцент,
завідувач кафедри економіки
та соціально-поведінкових наук
Уманського державного
педагогічного університету
імені Павла Тичини

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Нині система неперервної професійної підготовки майбутніх економістів представлена закладами вищої освіти різних форм власності та підпорядкування, а саме: коледжами, технікумами, училищами, університетами, академіями, інститутами. У системі вищої освіти підготовку фахівців з економіки здійснюють із виконанням вимог галузевих стандартів вищої економічної освіти за спеціальностями галузей знань 05 «Соціальні та поведінкові науки», 07 «Управління та адміністрування», 28 «Публічне управління та адміністрування» та 29 «Міжнародні відносини».

Серед актуальних питань теорії та практики професійної освіти вагомими є дослідження професійної підготовки майбутніх економістів. Науковий вектор сучасних досліджень спрямовано на форми, методи, засоби та зміст професійної підготовки майбутніх економістів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Аналіз інтерпретаційних джерел, матеріалів періодичних видань дав змогу констатувати, що проблема рівневої та галузевої структуризації професійної підготовки майбутніх економістів у системі неперервної освіти України не була предметом окремого наукового аналізу. Окремі складники досліджуваної проблеми окреслено у дисертаційних роботах Г. Ковальчук, Т. Поясок та ін., статтях А. Суценка [10], наших попередніх наукових розвідках [3; 4] та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Упродовж 2015–2019 рр. відбулися значні зміни у правовому, організаційному та змістовому забезпеченні підготовки фахівців з економіки. Це спонукає нас до обґрунтування правових аспектів підготовки фахівців з економіки; характеристики основних засад Концепції розвитку економічної освіти в Україні, аналізу рівневої та галузевої

структуризації професійної підготовки майбутніх економістів у закладах вищої освіти України.

Мета статті – проаналізувати рівневу та галузеву структуру професійної підготовки майбутніх економістів у системі неперервної освіти України.

Виклад основного матеріалу. Згідно з Конституцією України (ст. 53) повна загальна середня освіта є обов'язковою; держава забезпечує доступність і безоплатність повної загальної середньої, вищої освіти в державних і комунальних освітніх закладах [5]. Відтак професійна підготовка економічних кадрів у системі ступеневої освіти закладів вищої освіти конституційно закріплена.

Підготовку фахівців з економіки у закладах вищої освіти України регламентовано законодавчими та програмними урядовими документами, чинними нормативно-правовими актами: Конституцією України [5], Законами України «Про освіту», «Про вищу освіту», Концепцією розвитку економічної освіти [6] та ін. На виконання положень зазначених нормативно-правових документів розроблено низку постанов КМУ, наказів МОН України, якими введено в дію перелік спеціальностей 2015 р., внесено зміни та доповнення до чинних нормативних документів та ін. [7–9].

Одним із основних документів, що визначають спрямування підготовки висококваліфікованих і конкурентоспроможних фахівців з економіки, котрі відповідають сучасним вимогам ринкової трансформації економіки України, є Концепція розвитку економічної освіти в Україні (2003). Згідно з Концепцією «особливості змісту професійно-економічної освіти зумовлюються вимогами до її кінцевого результату – формування гармонійної, різнобічно розвиненої особистості, для якої професійні знання, уміння, навички і їх постійне оновлення становлять основу самореалізації в економічній сфері суспільства» [6].

Концепція розвитку економічної освіти заклала підґрунтя безперервного професійного й особистісного розвитку. Згідно з концепцією «підґрунтям безперервної економічної освіти є економіка як наука, що віддзеркалює закономірності складної економічної системи. Знання організаційно-економічних відносин і відповідних галузей допоможуть створювати матеріальні блага, а знання соціально-економічних відносин і загальної економічної теорії дадуть змогу так організувати процеси відтворення всіх ресурсів, щоб неухильно підвищувати суспільний добробут» [6].

Позитивно, що у Концепції відображена змістова та рівнева диференціація економічної освіти: «На кожному етапі безперервної економічної освіти для кожної людини зміст і форма освітнього процесу повинні віддзеркалювати задоволення потреб особистості відповідно до особливостей етапу та професії» [6]. Відтак фактично умотивованість здобуття професії економіста чи загальний розвиток особистості стають відправною точкою у диференціації освітнього процесу, адже у Концепції вказується, що «з цього погляду усіх, хто навчається, можна поді-

лити на дві групи: фахівців, для яких економіка є основним предметом діяльності (професійних економістів і підприємців, менеджерів та інші управлінські кадри) та індивіди, для яких економічна наука є засобом усвідомлення їхнього економічного становища на виробництві й у суспільстві, удосконалення умов життя, підвищення добробуту та всебічного розвитку особистості. Для кожної з цих груп зміст економічної освіти має бути різним» [6]. Повністю погоджуючись зі змістом Концепції, вважаємо за доцільне акцентувати на тому, що у ній закладено фундамент професійної підготовки сучасних економістів, яка «передбачає розуміння ними закономірностей формування та розвитку відтворювальних процесів на макро- та мікрорівнях, у взаємозв'язку з розвитком політичних, культурних та інших суспільних процесів» [6].

Отже, у контексті досліджуваної проблеми на основі аналізу основних засад Концепції розвитку економічної освіти в Україні вказано особливості змістової, галузевої та рівневої диференціації економічної освіти.

На сучасному етапі розвитку системи вищої освіти в Україні відчутною є тенденція до збільшення кількості абітурієнтів, котрі вступають до європейських закладів вищої освіти. Зменшення кількості абітурієнтів вітчизняних закладів вищої освіти зумовлене демографічними, соціально-економічними та ін. чинниками. Тому особливої актуальності набуває відстеження динаміки професійної підготовки економістів різних ступенів вищої освіти та їх галузевої спеціалізації.

Відтак на основі аналізу даних Державної служби статистики України нами підготовлено перелік базових індикаторів щодо розвитку мережі закладів вищої освіти, які здійснюють професійну підготовку економістів. Загалом мережа закладів вищої освіти у 2018/2019 н. р. (станом на 01 січня 2019 р.) складала 652, з яких 529 перебували у державній і комунальній власності, 123 – у приватній. Загальна кількість студентів складала 1 522 250 осіб, із яких 1 098 749 навчаються за денною, 420 412 – на заочній і 3 089 – на вечірній формах навчання [1]. Якщо проаналізувати кількість студентів у розрахунку на 10 000 населення, то спостерігається зниження показника з 557 у 2010–2011 н. р. до 361 у 2018–2019 н. р. [1].

Мережа університетів, академій, інститутів у 2018/2019 н. р. (станом на 01 січня 2019 р.) складала 282, з яких 209 перебували у державній і комунальній власності, 73 – у приватній. Загальна кількість студентів складала 1 322 324 особи, з яких 256 853 особи вперше прийняті до закладу вищої освіти (без тих, що продовжують навчання з метою здобуття більш високого освітнього ступеня (освітньо-кваліфікаційного рівня)) [1]. Якщо проаналізувати кількість студентів цих типів закладів вищої освіти у розрахунку на 10 000 населення, то спостерігається зниження показника з 476 у 2010–2011 н. р. до 314 у 2018–2019 н. р. [1].

Таблиця 1

**Підготовка фахівців економічних галузей знань у ЗВО
на початок 2018/19 н. р. відповідно до Переліку 2015 р., осіб**

Назва галузі знань	Коледжі, технікуми, училища			Університети, академії, інститути		
	Кількість прийнятих до ЗВО	Кількість студентів, усього	Кількість випущених із ЗВО	Кількість прийнятих до ЗВО	Кількість студентів, усього	Кількість випущених із ЗВО
Соціальні та поведінкові науки	456	1 495	160	1 2043	60 154	14 325
Управління й адміністрування	4 420	14 229	1 322	34 684	169 284	40 965
Публічне управління й адміністрування	-	-	-	1 486	13 371	1 965
Міжнародні відносини	2	6	-	4 912	15 183	1 514
Усього	4 878	15 730	1 482	51 639	244 621	58 769

*складено автором на основі даних [1]

Отже, аналіз даних таблиці свідчить про те, що значна кількість студентів – 244 621 особа – здобувають вищу економічну освіту в університетах, академіях та інститутах у 2018–2019 н. р. Загальна кількість студентів цих закладів становить 1 079 837 осіб, що свідчить про престижність економічних спеціальностей. Із загальної кількості осіб, вказаних нами у таблиці, значна частина опановує економічні спеціальності [1]. Однак у розрізі спеціальностей відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2015 р. № 266 «Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти» [8] до галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» зараховано спеціальності 051 «Економіка», 052 «Політологія», 053 «Психологія» та 054 «Соціологія», а до галузі 29

«Міжнародні відносини» – 291 «Міжнародні відносини, суспільна комунікація та регіональні студії», 292 «Міжнародні економічні відносини» та 293 «Міжнародне право».

Отже, дані табл. 2 унаочнюють динаміку підготовки фахівців за освітніми ступенями (освітньо-кваліфікаційними рівнями) та галузями знань відповідно до Переліку 2015 р. Аналіз кількісних показників дає підстави для висновку про переважання здобувачів вищої освіти освітніх ступенів «бакалавр» і «магістр» та освітньо-кваліфікаційного рівня «молодший спеціаліст» галузі 07 «Управління та адміністрування». Щодо форм навчання, то можна простежити переважання кількісних показників підготовки здобувачів вищої освіти за освітнім ступенем магістра за галузями знань «Управління та адміністрування», «Публічне управління та адмі-

Таблиця 2

Кількість студентів у ЗВО на початок 2018/19 н. р. за освітніми ступенями (освітньо-кваліфікаційними рівнями) та галузями знань відповідно до Переліку 2015 р., осіб

Назва галузі знань	Коледжі, технікуми, училища			Університети, академії, інститути		
	Усього	У т. ч. за формами навчання		Усього	У т. ч. за формами навчання	
		денна	заочна		денна	заочна
Підготовка молодшого спеціаліста						
Соціальні та поведінкові науки	1 235	1 010	225	2 768	2 532	236
Управління та адміністрування	13 223	12 120	1 103	26 416	23 358	3 058
Міжнародні відносини	-	-	-	9	9	-
Підготовка бакалавра						
Соціальні та поведінкові науки	229	72	157	38 112	25 810	12 219
Управління й адміністрування	788	335	453	78 140	47 573	30 549
Публічне управління й адміністрування	-	-	-	3 070	2 126	944
Міжнародні відносини	6	6	-	11 026	9 995	1 031
Підготовка спеціаліста						
Соціальні та поведінкові науки	-	-	-	200		200
Управління й адміністрування	-	-	-	53	3	50
Підготовка магістра						
Соціальні та поведінкові науки	31	18	13	19 074	9 903	9 012
Управління й адміністрування	218	113	105	64 675	29 584	34 578
Публічне управління й адміністрування	-	-	-	10 301	2 288	7 783
Міжнародні відносини	-	-	-	4 148	3 134	981

*складено автором на основі даних [1]

ністрування». Причинами цього є, на наш погляд, можливість працевлаштування та поєднання професійної й освітньої діяльності; менша вартість навчання на заочній формі порівняно зі здобуттям освіти на денній формі; прагнення мати більше часу на неперервну самоосвіту та ін.

Аналіз кількості університетів, академій, інститутів, які здійснюють підготовку фахівців за спеціальностями галузей знань 05 «Економіка та соціально-поведінкові науки», 07 «Управління та адміністрування», 28 «Публічне управління та адміністрування», останніми роками зростає. Так, наприклад, за даними ДП «Інфоресурс», у 2019 р. підготовку бакалаврів зі спеціальності 051 «Економіка» здійснюють 176 закладів вищої освіти державної, комунальної та приватної форм власності. Підготовку магістрів зі спеціальності 051 «Економіка» проводять 133 заклади вищої освіти. Підготовку бакалаврів зі спеціальності 071 «Облік та оподаткування» здійснюють 163 заклади вищої освіти, а магістрів – 121 заклад [2].

Аналіз місцезнаходження та кількості закладів вищої освіти, які здійснюють підготовку майбутніх економістів, у регіональному розрізі свідчить про те, що найбільша кількість закладів вищої освіти зосереджена у м. Києві. Найбільша кількість закладів вищої освіти – у Харківській, Дніпропетровській і Львівській областях. Так, зокрема, за даними ДП «Інфоресурс», у 2019 р. підготовку бакалаврів зі спеціальності 051 «Економіка» здійснюють 24 заклади вищої освіти, що знаходяться у м. Київ, 19 – у м. Харків [2].

За даними ДП «Інфоресурс», у 2019 р. серед економічних спеціальностей найпрестижнішою (за кількістю вступників) є підготовка бакалаврів зі спеціальності 073 «Менеджмент», яку здійснюють 206 закладів вищої освіти державної, комунальної та приватної форм власності. У розрізі регіональної структуризації професійної підготовки майбутніх менеджерів її провадять заклади вищої освіти м. Києва (29 ЗВО), м. Харкова (18 ЗВО), м. Одеси (17 ЗВО), м. Дніпро та м. Львів (по 12 ЗВО) та ін. [2]. На наш погляд, розширення мережі закладів вищої освіти зумовлено збільшенням потреби у наданні освітніх послуг здобувачам вищої освіти.

Отже, забезпечення підготовки висококваліфікованих і конкурентоспроможних фахівців з економіки є одним із пріоритетних і перспективних напрямів державної освітньої політики. Професійна підготовка майбутніх економістів у системі неперервної освіти України має складну рівневу та галузеву структуризацію. Рівнева структура професійної підготовки представлена освітніми ступенями «бакалавр» (перший) і «магістр» (другий) та освітньо-кваліфікаційними рівнями «молодший спеціаліст» і «спеціаліст». Правові

аспекти підготовки фахівців з економіки регламентовано нормативно-законодавчими актами, урядовими програмними документами, нормативно-правовими актами, на виконання положень яких розроблено низку наказів МОН України, а також Концепцією розвитку економічної освіти в Україні. Найбільша кількість університетів, академій, інститутів, які здійснюють підготовку фахівців з економіки, зосереджена у м. Києві, Харківській, Дніпропетровській і Львівській областях. Упродовж 2016/2017–2018/2019 н. р. спостерігалася тенденція до розширення мережі університетів, академій, інститутів, що здійснюють підготовку фахівців за спеціальностями галузей знань 05 «Економіка та соціально-поведінкові науки», 07 «Управління та адміністрування», 28 «Публічне управління та адміністрування».

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Вища освіта в Україні у 2018 році. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
2. ДП «Інфоресурс». URL: <https://registry.edbo.gov.ua/search/>.
3. Кірдан О.П. Забезпечення якості професійної підготовки майбутніх економістів у країнах Європейського Союзу: педагогічні рефлексії українських дослідників. *Освіта і наука*. 2019. Вип. 1 (26). С. 110–116.
4. Кірдан О.П. Професійна підготовка майбутніх економістів у контексті стандартизації вищої освіти. *Директор школи, ліцею, гімназії*. 2018. № 6. Кн. 2. Т. IV (82). С. 28–36.
5. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. С. 141.
6. Концепція розвитку економічної освіти. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v12_7290-03/print.
7. Постанова КМУ від 01 лютого 2017 р. № 53 «Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2015 р. № 266». URL: <http://www.euroosvita.net/index.php/?category=1&id=5090>.
8. Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2015 р. № 266. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/266-2015-%D0%BF>.
9. Про особливості запровадження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2015 р. № 266 : наказ МОН України від 06 листопада 2015 р. № 1151. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1460-15>.
10. Сущенко А.В. Досвід підготовки менеджерів організацій в умовах магістратури. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій та загальноосвітній школах*, 2015. Вип. 45. С. 497–504.